

Hyvä naapuri, hyvä suomalainen – erontekojen ja kuulumisen käytännöt Helsingin monietnisillä asuinalueilla

Linda Haapajärvi, Jutta Juvenius & Lotta Junnilainen

Abstrakti

Tämä artikkeli tarkastelee kysymystä siitä, millainen rooli asuinalueilla on kansallisen kuulumisen konteksteina. Analyysimme perustuu kolmelta helsinkiläiseltä monietniseltä, mutta sosioekonomiselta taustaltaan erilaiselta asuinalueelta kerättyyn haastatteluaineistoon. Tutkimuksemme tarkoitus on selvittää millaisten rajojen keinoin valtaväestö rakentaa eron ”suomalaisten” ja ”maahanmuuttajien” välille, miten he rakentamiaan rajoja perustelevat ja millaisten arkisten käytäntöjen keinoin he niitä toisinaan kumoavat. Tutkimuskohteiden eroavaisuudet tarjoavat hyvät lähtökohdat sen tarkastelemiseen, miten valtaväestön suhtautuminen ”maahanmuuttajanaapureihin” vaihtelee niin yksilö- kuin aluetasoisesti. Artikkelissa osoitamme, että etninen eronteko on huomattavan yleistä kaikilla kolmella alueella. Erontekoa perustellaan ymmärryksellä kulttuurisesti – jopa rodullisesti – yhtenäisestä suomalaisesta kansasta, palkkatyön normilla ja ajatuksella yhtenäisestä suomalaisesta elämäntavasta. Hyvätuloisessa Laineelassa kansakunnan rajat näyttäytyvät kuitenkin pienituloisia alueita Kamppilaa ja Hallakumpua huokoisemmilta. Pienituloisilla alueilla asukkaiden välinen toiminta ja vuorovaikutus rakentuvat tiukemmille jaetuille odotuksille ja yhteiselämän normeille kuin Laineelassa, jossa naapurustosuhteet ovat verrattain ohuita. Kaikilla alueilla kansallisen kuulumisen ehdoksi nousee kuitenkin vaade valtaväestön elämänmuodon ja tapojen pikkutarkasta omaksumisesta.

Asiasanat: erot, kansalaisuus, kuuluminen, maahanmuutto, moraali, paikka, raja

Abstract

This article focuses on the neglected question of the role residential neighbourhoods play in the process of national belonging. The analysis is based on in-depth interviews gathered from three multi-ethnic Helsinki neighbourhoods of different socioeconomic statuses. The research objective is to find out how members of the national majority population trace boundaries

between “Finns” and “immigrants”, how they justify their boundary-work, and how they sometimes overthrow these boundaries. The comparative research disposition allows for examining how such practices of boundary-work differ at the individual and neighbourhood levels. Our analysis firstly underlines the saliency of ethnic boundary-work in all three neighbourhoods. It also shows that the inhabitants of the different areas use identical cultural repertoires to justify of the boundaries: the biological-cultural definition of the nation, the norm of salaried work, and the idea of a homogenous Finnish lifestyle. In the middle-class Laineela the ethnic boundary is however found to be more porous than in the working-class neighbourhoods of Kamppila and Hallakumpu. On the contrary to Laineela, where rather impersonal and fleeting ties among neighbours are idealized, the working-class areas appear as parochial spaces where the local social life is subjected to rigid norms and shared expectations of interactions. At all areas, belonging to the national community is however conditioned by the adoption and respect of the lifestyle and habits of the majority population.

Keywords: belonging, boundary, citizenship, difference, immigration, moral, place

Johdanto

2000-luvulla Helsingin väestöpohjan monimuotoistumisesta sekä asuinalueiden sosioekonomisesta ja etnisestä eriytymisestä on keskusteltu paljon (Kortteinen & Vaattovaara 2015; Vaattovaara ym. 2018; Vaattovaara & Kortteinen 2003; Vilkama 2011). Hyvin koulutettu ja toimeentuleva suomalainen valtaväestö keskittyy erityisesti kantakaupunkiin ja läntisiin kaupunginosiin. Kaupungin itäisille, entisille työväenluokkaisille alueille sitä vastoin on keskittynyt pienituloisia ja huono-osaisia kotitalouksia sekä usein näihin alempiin luokkasemiin kuuluvaa siirtolaisväestöä. Helsinkiläiset asuinalueet vaikuttavat siis eroavan toisistaan sen suhteen, kenen kanssa arki naapurustossa jaetaan. Yhtäällä kohtaavat kosmopoliittiset osaajat, toisaalla arki jaetaan jälkiteollisen yhteiskunnan marginalisoimien yksilöiden ja ryhmien kesken.

Nämä kehityskulut huomioiden on yllättävää, miten vähän tiedetään siitä, millaisina kansallisen kuulumisen konteksteina asuinalueet suomalaisessa yhteiskunnassa toimivat. Tutkimustietoa löytyy hyvin vähän siitä, mitä asukas pohjaltaan erilaisten alueiden valtaväestöön ja siirtolaisiin lukeutuvat asukkaat ajattelevat toisistaan, saati heidän arkisesta kanssakäymisestään. Tutkimukset valtaväestön maahanmuuttajiin kohdistuvista asenteista osoittavat matalan koulutustason ja sosiaaliturvan varassa elämisen vahvistavan ennakkoluuloisia näkökantoja (erit. Jaakkola 2000; 2009), mutta asuinalueen merkitystä näihin

asenteisiin ei ole toistaiseksi tarkasteltu. Maahanmuuttajien suhdetta asuinpaikkaan on tutkittu lähinnä yksilöiden asumistavoiteiden näkökulmasta (Dhalmann 2013; 2011; Skovgaard Nielsen ym. 2015), ja näin ollen paikallisen sosiaalisen elämän tarkastelu on ollut hyvin ohutta.

Huomattavan poikkeuksen muodostaa Laura Huttusen ja Marko Juntusen (2018) tutkimus kantasuomalaisista, siirtolaisten ja heidän jälkeläistensä tavoista jakaa arki pienituloisella Varissuon asuinalueella, joka sijaitsee Turussa. Tutkijat osoittavat suomalaisten, alkuperäisiksi asukkaiksi itsensä mieltävien varissuolaisten suhtautuvan siirtolaisiin epäjohdonmukaisin ja tilannesidonnaisin tavoin. Vaikka erityisesti järjestyshäiriöiden, kuten melun ja sotkuisuuden, koetaan lisääntyneen maahanmuuton kasvuvuosien aikana, varissuolaisten joukosta löytyy myös alueen monikulttuurisen ilmapiirin ihailijoita ja siirtolaisten sopeutumisvaikeuksien ymmärtäjiä. Ensimmäisen sukupolven siirtolaiset puolestaan näyttävät tyytyvän valtaväestöön kuuluvien naapureiden kanssa ohuisiin, mutta ongelmattomiin arkisen vuorovaikutuksen muotoihin. Sen sijaan heidän jälkeläisensä osallistuvat monisyisesti ja -kerroksellisesti niin Varissuon kuin yleisemmin suomalaisen yhteiskunnan elämänpiireihin. Myös Tiina Sotkasiiran ja Ville Haverisen (2016) tutkimuksessa, jossa tarkastellaan Pohjois-Karjalaan asettuneiden somalisiirtolaisten kansallisen kuulumisen kiistanalaisuutta, otetaan tilallinen näkökulma huomioon. Tutkijat kuvaavat jälkitekollisen ajan muuttotappiokuntaa Lieksaa ”nyrkkeilykehän” mielikuvan avulla. Valtaväestön avoimen rasistisen aineksen ja somalisiirtolaisten väliset kohtaamiset julkisessa tilassa ja sosiaalisessa mediassa yltyvät välillä väkivaltaisiksi kohtaamisiksi, joita paikallisten hiljainen enemmistö tyytyy seuraamaan kehän ulkopuolelta. Monikulttuurisia julkisia tiloja tutkinut Karoliina Ojanen (2018) huomauttaa myös, että erityisesti heikossa asemassa olevat, ei-valkoihoiset helsinkiläiset kohtaavat lähes poikkeuksetta rasismia ja rodullistavia poissulkemisen käytäntöjä. Nämä kokemukset heikentävät arkista turvallisuuden tunnetta ja mahdollisuutta kuulua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Olemassa olevan tutkimustiedon valossa etnisen eron voisi olettaa jäsentävän arkista kanssakäymistä lähinnä niillä huono-osaisilla alueilla, joihin pienituloiset ja ulkomaalaistaustainen väestö keskittyy (esim. Bernelius & Vaattovaara 2016; Vilkkama ym. 2013). Hyväosaisilla alueilla etnisen eron ei ehkä ole ajateltu jäsentävän naapuruussuhteita, sillä Suomen lyhyen maahanmuuttohistorian ja siirtolaisväestön alueellisen keskittymisen kaavamaisuuksien tuloksena niillä ei juurikaan asu siirtolaisväestöä. Kansainväliset tutkimukset kuitenkin osoittavat, etteivät etniset eronot keskiluokkaisilla alueilla ole merkityksettömiä, vaan ne jäsentävät naapuruussuhteita ja kansallisen kuulumisen tunnetta

monella tapaa. Niin Pariisissa, Delhissä tai Sao Paolossa (Paugam ym. 2017) kuin Amsterdamissa (Duyvendak 2011) tai Berliinissäkin (Blokland-Potters ym. 2015) keskiluokka vaatii, että uudet naapurit, jotka kulttuurin, uskonnon tai syntyperän perusteella luokitellaan erilaisiksi ihmisiksi, omaksuvat sen ”normaalina” pitämän elämäntavan. Sulautumista vaaditaan, jotta valtaväestöön kuuluva keskiluokka voisi tuntea olevansa ”kotonaan” sekä yksityisessä kodissaan että asuinalueellaan.

Näyttää siis olevan aiheellista avata Suomessakin kysymys hyvätuloisten alueiden asukkaiden oletetusta – ikään kuin olemuksellisesta – suvaitsevaisuudesta ja avarakatseisuudesta. Lisäksi eriytyneiden lähiöiden asukkaiden suhtautuminen naapurustoonsa on todennäköisesti oletettua hienosyisempää ottaen huomioon, että aikaisemmat kyselytutkimukset osoittavat huonomaineisten ”maahanmuuttajakeskittymien” asukkaiden olevan pääasiassa varsin tyytyväisiä asuinympäristöönsä (Vilkama & Vaattovaara 2015).

Tässä artikkelissa tarkastelemme aiemmin vain vähän tutkittua kysymystä siitä, miten paikka välittää kansallista kuulumista suomalaisilla monietnisillä asuinalueilla. Tutkimuksemme ensisijainen tarkoitus on selvittää, millaisten rajojen keinoin valtaväestö rakentaa eron ”meidän” ja ”muiden” – haastateltavien puheessa ”suomalaisten” ja ”maahanmuuttajien” – välille ja miten he rakentamiaan rajoja perustelevat. Haastatteluaineistoomme nojaten kysymme myös, millaisia ovat kansalaisyhteiskuntaan mukaan ottamisen erilaiset paikalliset käytännöt. Analyysimme tekee näkyviksi ne kuulumisen ehdot ja käytännöt, joihin siirtolaiset – tai sellaisiksi oletetut naapurit – törmäävät asukas pohjaltaan erilaisilla helsinkiläisillä asuinalueilla.

Artikkelin analyysit perustuvat kolmeen erilliseen tutkimukseen, jotka olivat käynnissä vuosina 2012–2018 Helsingin monietnisillä asuinalueilla. Alueiden yhteinen tekijä on niiden Helsingin mittakaavassa suuri ulkomaalaistaustainen väestö. Alueet taas eroavat toisistaan niiden asukkaiden luokka-aseman suhteen. Hallakumpu ja Kamppila¹ ovat pienituloisten asukkaiden kaukana keskustasta sijaitsevia lähiöitä. Laineela puolestaan sijaitsee kantakaupungin välittömässä läheisyydessä ja sen väestöpohja on keskiluokkaista. Tutkimuskohteiden eroavaisuudet tarjoavat hyvät lähtökohdat sen tarkastelemiseen, miten valtaväestön suhtautuminen maahanmuuttajiksi oletettuihin naapureihin vaihtelee niin yksilö- kuin aluetasoisesti.

¹ Tutkimuksessa mukana olevista alueista ja henkilöistä käytämme pseudonyymejä näiden anonymiteetin turvaamiseksi.

Rajat ja repertuaarit kuulumisen analyysin välineinä

Artikkelissa kuvaamme, millaisten symbolisten rajojen ja konkreettisten käytäntöjen keinoin eroa ”maahanmuuttajien” ja ”suomalaisten” välillä erilaisilla asuinalueilla tuotetaan ja ylläpidetään. Artikkelin analyysien teoreettisena kehyksenä toimivat symbolisten rajojen ja kulttuuristen repertuaarien käsitteet. Ymmärrämme eronteen ihmiselle ominaiseksi, välttämättömäksi tavaksi jäsenellä ympäröivää todellisuutta. Erottelemalla todellisuudesta kategorioita ja jäsentämällä niiden välisiä suhteita symbolisin keinoin ihmiset luovat ja ylläpitävät sosiaalista järjestystä sekä ryhmien – jopa kokonaisten yhteiskuntien – sisäistä koheesiota (ks. Durkheim & Mauss 2017 [1903]). Eronteko ei rajoitu vain yhtenäisyyden vaalimiseen, vaan tähtää myös poissulkemiseen ja sisäryhmäläisten saavutettujen resurssien ja etujen monopolisointiin (Weber 1978 [1922]). Tällaisiin käytäntöihin on 2000-luvulla viitattu rajatyön (*boundary-work*) käsitteellä. Rajatyö tarkoittaa sekä diskursiivisia että konkreettisia käytäntöjä, joiden keinoin ryhmien välisiä eroja ja hierarkioita tuotetaan, ylläpidetään, selitetään ja rationalisoidaan (Lamont & Virág 2002; Suomessa erityisesti Jokinen ym. 2018; 2004) Kun etnisyyttä lähestytään näistä lähtökohdista, tutkimuksen kohteena eivät ole erillisiksi ymmärretyt etniset ryhmät ja niiden väliset suhteet, vaan *prosessit*, joissa ryhmät ja niitä määrittävät rajat yhä uudelleen tehdään todeksi (Brubaker & Cooper 2000; Wimmer 2008).

Näemme *symboliset rajat* käsitteellisinä erontekoina, joiden keinoin sosiaaliset toimijat luokittelevat ihmisiä, esineitä, käytäntöjä sekä aikaa ja paikkaa (Lamont & Virág 2002, 168). Symbolisten rajojen avulla rakennetaan yksilö- ja ryhmäidentiteettejä, kuten tässä artikkelissa tarkasteltuja kategorioita ”suomalaiset” ja ”maahanmuuttajat”. Tutkimuksessamme valtaväestö rakentaa aktiivisesti ”maahanmuuttajien” ryhmää etnisten, sosioekonomisten ja moraalisten rajojen avulla. Etniset rajat viittaavat tässä artikkelissa weberiläiseen ajatukseen yhteiseen kulttuuriseen perimään pohjaavasta erosta, jonka haastateltavamme herkästi rodullistavat. Toisin sanoen he näkevät erojen johtuvan yksilöiden synnynnäisistä tai biologisista ominaisuuksiista kuten ihonväristä (Miles 1994). Sosioekonomisilla rajoilla viittaamme luokka-asemaan ja tulotasoon perustuvaan erontekoon, eli ”taloudelliseen pääomaan” (Bourdieu 1979) pohjaavien erojen merkityksellistämiseen. Moraalisilla rajoilla viittaamme yksilöiden ja ryhmien ominaisuuksiin ja tapoihin, jotka tulevat arvotetuiksi asteikolla ”hyvä–huono” (Lamont 2000; Wimmer 2004).

Kulttuurillisilla repertuaareilla tarkoitamme kulttuurisia rakenteita, jotka ohjaavat paitsi ympäröivälle sosiaaliselle todellisuudelle annettuja merkityksiä myös toimintaa

mahdollistamalla yhdenlaiset toiminnan strategiat ja sulkemalla toiset pois (ks. Hall & Lamont 2009; Lamont & Thévenot 2000). Repertuaarit toimivat yhtäaikaaisesti ikään kuin silmälaseina ja resursseina: niiden avulla sekä tulkitaan ympäröivää todellisuutta että toimitaan siinä. Vertailevan kulttuurisosiologian alalla on tyypillisesti tutkittu kansallisen kontekstin vaikutusta siihen, miten samanlaatuisia rajoja piirretään erilaisiin repertuaareihin vedoten. Suomalaisen yhteiskunnan monietnistä luonnetta on tavattu tarkastella ainakin kahden kulttuurisen repertuaarin keinoin. Jännitteisen suhteen muodostavat yhtäältä suomalaisen kansan erityisyyttä ja sisäistä eheyttä korostava kansallisen yhtenäiskulttuurin myytti (Tervonen 2014) ja toisaalta ajatus historiallisesta, topeliaaniseen ajatusmaailmaan pohjaavasta monikulttuurisuuden perinteestä (Leitzinger 2008a; Saukkonen 2013). Näiden repertuaarien välinen jännite on havaittavissa myös meidän tutkimuksessamme, mutta tavalla, joka haastaa totuttuja ajatusmalleja, erityisesti ajatusta lähtökohtaisen suvaitsevasta keskiluokasta ja muukalaisvastaisesta työväenluokasta.

Rajoja ja eriarvoisia asemia ei kuitenkaan rakenneta vain ajatusten, vaan erilaisten konkreettisten, ryhmien välisiä suhteita uudentavien käytäntöjen keinoin (Barth 1969). *Sosiaalisilla rajoilla* viittaammekin arkisissa kohtaamisissa tehtyihin eroihin, jotka tuottavat resurssien, etujen ja tunnustuksen eriarvoista jakautumista (Lamont & Virág 2002, 168–169). Vaikka analyysimme painottaa eronteon käytäntöjä, se sisältää myös esimerkkejä kuulumisen käytännöistä (ks. Haapajarvi 2019; Junnilainen 2019). Toisin sanoen tutkimuksemme kiinnittää huomion myös sellaiseen rajatyöhön, jonka keinoin eroja pyritään häivyttämään; ”toiset” voidaan ottaa osaksi ”meitä”. Etnisten rajojen absoluuttisiksi olettamisen sijaan vertailemme rajojen ominaisuuksia tutkittujen alueiden välillä, erityisesti niiden suhteellisen merkityksellisyyden ja jäykkyyden näkökulmasta (Alba 2005; Lamont & Virág 2002; Wimmer 2013).

Artikkelimme perustuu siis ajatukselle rajojen ja repertuaarien *kontekstisidoinnaisuudesta*. Yhteiskunnan jäsenet eivät altistu yhdenmukaisesti kansallisten repertuaarien vaikutukselle, vaan saattavat olla täysin joidenkin repertuaarien vaikutuksen ulkopuolella tai toisaalta erilaisten alakulttuurien vaikutuksen alaisina. Vertaileva tutkimusasetelmamme tekee näkyväksi kansallisvaltiota paikallisemmat kontekstit rajanvedon luonnetta selittävänä tasona. Tällaista tutkimusta on tehty vähän. Keskittyminen kansalliseen kontekstiin on ymmärrettävää, sillä esimerkiksi siirtolaisten tunnistaminen ja tunnustaminen kansalaisina ratkaistaan lähinnä kansallisen politiikan ja hallinnon tasolla (ks. Brubaker 1992; Favell 1998). Kansalaisuus ei kuitenkaan koostu vain laillisesta statuksesta ja poliittisista oikeuksista, vaan se tehdään todeksi

arkisissa käytännöissä ja kohtaamisissa (Carrel & Neveu 2015; Luhtakallio 2012). Kontekstisidonnaisuuden ajatukseen nojaten tämä artikkeli esittää avoimen kysymyksen: millaisiin yhteisiin ja toisaalta alue- ja luokka-asemaerityisiin kulttuurisiin repertuaareihin helsinkiläisen valtaväestön etnisen eronteon ja kansallisen kuulumisen käytännöt kiinnittyvät?

Hallakumpu, Kamppila ja Laineela

Tutkimuksen aineisto on kerätty kolmelta helsinkiläiseltä asuinalueelta: Laineelasta, Hallakummusta ja Kamppilasta. Alueista Laineela erottuu Hallakummusta ja Kamppilasta niin maantieteellisen sijaintinsa, väestönsä kuin myös maineensa osalta².

Laineela sijaitsee aivan kaupungin keskustan välittömässä läheisyydessä. Alueella on tiivis korttelirakenne, ja alue on rakennettu hyödyntäen useita erilaisia sosiaalisen sekoittamisen strategioita, jotka osaltaan selittävät sen kantakaupungille epätyypillisen suurta sosioekonomista ja etnistä hajontaa. Kamppila ja Hallakumpu puolestaan sijaitsevat kaukana keskustasta, kaupungin ulkolaidalla. Alueista Laineela on selvästi halutuin ja kallein. Vuonna 2015 alueella myytyjen asuntojen keskimääräinen neliöhinta oli noin 6000 euroa, kun Kamppilassa ja Hallakummussa vastaava luku oli vain puolet tästä. Kaikilla alueilla on myös merkittäviä määriä vuokra-asuntoja.

Väestön sosioekonomisten taustojen perusteella Laineela on tutkimuksen kolmesta alueesta selvästi keskiluokkaisin. Laineelan asukkaat ovat pienituloisia alueita selkeästi paremmin koulutettuja. Alueen asukkaista hieman vajaalla puolella on korkea-asteen tutkinto, kun Hallakummun asukkaista vastaava koulutustaso on vajaalla viidenneksellä ja Kamppilassa noin kolmasosalla asukkaista. Myös alueittaiset erot työttömyysasteessa ovat merkittäviä: Laineelassa on työttömiä hieman alle kaupungin keskitason (8,7 % vuonna 2018), mutta Kamppilassa ja Hallakummussa melkein kaksinkertaisesti Laineelaan verrattuna. Valtionveronalaiset vuositulot ovat keskimääräisellä laineelalaisella hieman alle 30 000 euroa, kun Kamppilassa ja Hallakummussa vastaava luku on alle 18 000 euroa. Sosioekonomiset erot heijastuvat myös toimeentulotuen käyttöön. Kamppilassa ja Hallakummussa pienituloiseksi luokiteltavia kotitalouksia on moninkertaisesti Laineelaan verrattuna. Artikkelissa käytämme argumentin seuraamisen helpottamiseksi Laineelasta kuvausta ”keskiluokkainen alue” sekä Hallakummusta ja Kamppilasta kuvausta ”pienituloisten alueet”.

² Kaikki tässä artikkelissa esitetyt tilastoluvut on saatu tietopyyntönä Helsingin kaupungin Kaupunkitutkimus ja tilastot -yksiköstä. Lukuja on karkeistettu alueiden anonyymiteetin säilyttämiseksi.

Tutkittavien alueiden valintaan on vaikuttanut myös niiden erityinen asema Helsingissä vieraskielisten asukkaiden osuuksien suhteen. Pienituloisilla alueilla muuta kuin suomea puhuu äidinkielenään lähes kolmannes asukkaista eli kaksinkertainen määrä kaupungin keskiarvoon verrattuna. Yleisimpiä vieraita kieliä niin Hallakummussa kuin Kamppilassa ovat venäjä, viro ja somali. Keskiluokkaisessa Laineelassa vieraskielisiä asuu huomattavasti vähemmän kuin tutkimuksemme pienituloisilla alueilla – alle 20 prosenttia. Laineela on kuitenkin mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä Helsingin keskiluokkaisiin alueisiin verrattuna vieraskielisen väestön osuus on siellä huomattavan korkea. Eteläisessä suurpiirissä, johon Laineela lasketaan, vieraskielisen väestön osuus jää keskimäärin vain noin 10 prosenttia. Pienituloisilla alueilla yleisimpiä vieraita äidinkieliä ovat venäjä, viro, somali ja muut ei-eurooppalaiset kielet. Laineelassa venäjän ja viron jälkeen listalle nousee englanti, jota pienituloisilla alueilla puhutaan vain vähän.

Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Artikkelin aineisto on kerätty aikavälillä 2012–2018 kolmessa erillisessä tutkimushankkeessa. Aineisto on kerätty osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen keinoin. Kaikissa hankkeissa lähestyttiin tutkimusten kohteina olevia asuinalueita hieman eri näkökulmista, mutta niissä esitettiin myös hyvin samanlaisia kysymyksiä sosiaalisesta järjestyksestä, asukkaiden paikallisista sosiaalisista verkostoista, naapurisuhteista sekä rajanvedoista erilaisten paikallisten ryhmien välillä. Kiinnostavaa on, että myös niissä osatutkimuksissa, joissa etnisyyden ja maahanmuuton teemat eivät alun perin olleet keskeinen osa tutkimusasetelmaa, tutkimukseen osallistuneet henkilöt spontaanisti ja avoimesti kertoivat tutkijoille näkemyksistään ja kokemuksistaan asuinalueen jakamisesta ”maahanmuuttajien”³ kanssa.

Laineelassa toteutetuissa 27 haastattelussa pyrittiin selvittämään erityisesti vuokra- ja omistusasukkaiden yhteiselämän sujumista talossa, jossa asuntojen eri hallintamuotoja on sekoitettu samoihin rappukäytäviin. Haastateltavien taustat ovat moninaiset niin työmarkkina-aseman, koulutuksen, tulojen kuin perhetilanteen osalta alueen monimuotoista luonnetta heijastellen. Haastatelluista kolme opiskeli korkeakoulussa, loput olivat työelämässä tai eläkkeellä. Kamppilassa toteutettu tutkimus tarkasteli etnografisesti erityisesti maahanmuuttajanaisten paikallisia sosiaalisia verkostoja, mutta tutkimuksessa haastateltiin

³ Olemme tässä artikkelissa lisänneet termin ympärille lainausmerkit osoittaaksemme, että kyseessä on haastateltavien käyttämä kategoria, jota he rutiinomaisesti käyttävät ei-suomalaisiksi oletettujen naapureiden nimeämiseksi. Vakiintunut tapa viitata Suomessa syntyneisiin ja siellä vuosia asuneisiin naapureihin termillä ”maahanmuuttaja” onkin tärkeää ymmärtää keskeiseksi eronteon käytännöksi, jolla otetaan osaa kulttuuriseen kamppailuun jäsenyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa (ks. Rastas, 2013).

myös valtaväestöön kuuluvia asukkaita ja kysyttiin heidän käsityksiään monietnisestä naapurustosta. Kamppilasta on tässä tutkimuksessa mukana 10 haastattelua. Hallakummussa etnografisen tutkimuksen kohteena oli paikallinen sosiaalinen järjestys paljon alueella aikaansa viettävän valtaväestön näkökulmasta. Hallakummusta on tähän tutkimukseen otettu mukaan 15 haastattelua, joissa haastateltavat ovat kertoneet näkemyksistään ja kokemuksistaan liittyen arjen jakamiseen ulkomaalaistaustaisten naapureiden kanssa. Pienituloisten alueiden haastateltavista puolet oli työelämän ulkopuolella, enemmistö asui vuokralla ja vain viidellä oli ylempi korkeakoulututkinto. Yhteensä artikkeli perustuu 52 valtaväestöön kuuluvan henkilön puolistrukturoidulle ja nauhoitetulle haastattelulle. Lisäksi käytämme artikkelissa yksittäisiä katkelmia Hallakummun ja Kamppilan sosiaalista elämää kuvaavista kenttämuistiinpanoista, joissa etnisen rajanvedon käytännöt tulevat huomattavan hyvin esiin.

Tärkein tavoitteemme on ollut ymmärtää, millaisia rajoja valtaväestöön kuuluvat haastateltavat piirtävät itsensä ja muiden asukkaiden välille ja miten he näitä rajoja perustelevat. Ensimmäisellä luentakierroksella etsimme jokaisesta alueellisesta aineistosta erikseen symbolisia rajoja, joiden keinoin haastateltavat määrittelevät ryhmät, joihin he katsovat kuuluvansa, sekä sellaiset paikalliset ryhmät, joista he katsovat eroavansa. Toisella luentakierroksella vertailimme alueita symbolisten rajojen ja niitä oikeuttavien kulttuuristen repertuaarien näkökulmasta. Viimeisellä luentakierroksella keskityimme konkreettisiin kuulumisen käytäntöihin, joita erilaisina julkisina tiloina piirtyvillä alueilla havaitaan.

Etnisen eronteon alueellinen konteksti

Sekä keskiluokkaiset asukkaat Laineelassa että pienituloiset asukkaat Kamppilassa ja Hallakummussa nostaavat haastattelutilanteissa spontaanisti esiin rajan ”suomalaisen” ja ”maahanmuuttajien” välillä. Naapureiden kategorisoiminen ulkonäön ja syntyperän perusteella ei kuitenkaan välttämättä merkitse kielteistä suhtautumista alueen väestön monimuotoisuuteen. Erityisesti pienituloisten alueiden asukkaiden suhtautuminen on moninaista, vahvasti tilannesidonnaista ja paikoitellen epäjohdonmukaista, kuten Laura Huttunen ja Marko Juntunen (2018) toteavat Varissuota koskevassa tutkimuksessaan. Esimerkiksi omistusasunnoista koostuvassa kamppilalaisessa taloyhtiössä asuva Mirja, eläköitynyt Postin työntekijä, kuvaa monietnisyyttä lähinnä myönteisenä seikkana:

Kyllä mä oon yrittänyt ajatella, että on lähtökohtaisesti rikkaus, että maailma tulee meille, vaikka me ei mennä mihinkään. Että on naapurina fiksua ghanalaista nuorta miestä, turkkilainen hieno pariskunta ja sitten ihan tästä lähialueilta on, vaikka Virossa

nyt olen kyllä itsekkin käynyt. Niin että täällä voi tutustua sillain rikkaammin kuin vaikka tuolla Helsingin muilla alueilla. (Mirja, Kamppila)

Samaan seikkaan kiinnittää huomiota hallakumpulainen rakennusmies Eetu: ”Rikkautena siihen pitäis suhtautua. Eri kulttuurit kato opettaa meille paljon. Meillä olis oppimista, kun me ei vain katsottas, vaan nähtäs myös.” Mirjan ja Eetun tapaan moni pienituloisten alueiden asukas kertoi arvostavansa naapurustonsa monikulttuurista luonnetta ja erityisesti sitä, että ”maailma tulee kylään”, vaikka itse ei matkustaisi mihinkään.

Toisaalta Kamppilassa kaupungin vuokratalossa asuvan perheenäidin Saanan suhtautuminen on kriittisempää: ”Meillä on sillain mukavasti, että asutaan rapussa, jossa on ihan kivaa porukkaa. Kaksi ulkomaalaista perhettä on, toinen nepalilainen ja ihan hyvä, mutta se somaliperhe, siitä mä en niin välitä.” Kun Saana avaa penseää suhtautumistaan, hän ruumiillistaa eron ”suomalaisten” ja ”somalialaisten” välillä. Hän epäilee jälkimmäisten hygienian tasoa ja valittaa naapureiden ”ominaishajujen” olevan niin vahvoja, että ”lapsia oksettaa heti, kun rappukäytävään astutaan”. Hissiä hän ei kertomansa mukaan voi käyttää ollenkaan, koska ”pienessä tilassa hajut tiivistyy”. Saanan kuvaus heijastaa erityisesti kaikkein kovimmassa rakenteellisessa ”puristuksessa” olevien pienituloisten alueiden asukkaiden puheessa ilmenevää rodullistettua sosiaalista hierarkiaa (Junnilainen 2019), jonka alimmille sijoille sijoittuvista naapureista käytetään paikoitellen hyvinkin rasistisia nimityksiä. Kun ero ”suomalaisten” ja ”maahanmuuttajien” välillä ankkuroidaan erilaisiin ruumiillisiin ominaisuuksiin viittaaviin ilmauksiin, etäännyttään etnisen rajanteon kulttuurieroja painottavasta rekisteristä. Tällä tavalla rakennetaan rodullistettuja ryhmien välisiä rajoja ja selitetään ongelmallisia naapuruussuhteita ihmisten perustavanlaatuisina ja kyseenalaistamattomina näyttäytyvillä eroilla.

Suurin osa pienituloisten alueiden haastateltavistamme sijoittuu kuitenkin näiden ääripäiden välimaastoon. Kamppilassa asuvan Erikin, sairaseläkkeellä olevan entisen sekatyömiehen, kommentti on tyypillinen esimerkki alueilla esiintyvän ulkonäköön ja syntyperään perustuvasta naapurien luokittelujärjestelmän luonteesta:

Kyl sä nyt sosiologina varmaan tiedät, että täällä on suomalaisia, joo, mutta ihan kunnolla maahanmuuttajaa. Ei sun tarvi tota toria pidemmälle kävellä, kun selväks kyllä tulee, että on kiinalaista, on somalia ja afrikkalaista, on muslimia Lähi-idästä, venakkoa. Mitä nyt sulle vaan mieleen tulee, täältä kyllä löydät. (Erik, Kamppila)

Alueiden asukkaiden silmissä naapurusto vaikuttaa koostuvan kulttuurisesti – jopa biologisesti – keskenään erilaisten ”heimojen” edustajista (ks. Tervonen 2014; Wimmer 2004). Erikin esimerkki on mielenkiintoinen myös siitä näkökulmasta, että vaikka monille asukkaille etniset rajat näyttäytyvät ikään kuin ilmiselvinä, ne eivät ole täysin tiiviitä. Itsensä päihdekuntoutujaksi esittelevä Erik kertoo häiriintyvänsä huomattavasti enemmän huonomaineisen kaupunginvuokratilonsa ”piripäistä” kuin ulkomaalaistaustaisista naapureista ja toteaa: ”Kyl mä tunnen tosi hyvii somaleita parikin. Mun naapuri Farido on mukana asukastoimikunnassa. Niinkun mäkin, vaikkei tässä mitään mallikansalaisia muuten olla!” Sosiaalisen järjestyksen kannalta naapureiden moraaliset ominaisuudet nousevat työväenluokkaisilla alueilla usein etnistä eroa merkittävimäksi kysymyksiksi (Wimmer 2004).

On myös tärkeää huomata, ettei etnisiä vähemmistöjä halveeraava puhetapa rajoitu yksinomaan pienituloisiin alueisiin. Myös osa Laineelan asukkaista viittaa melu- ja hajuhaittoihin, joita ”maahanmuuttajanaapureista” ja aivan erityisesti ”itämaisista” asukkaista koituu, joskin erotyön diskursiiviset käytännöt vaihtelevat. Esimerkiksi laineelalaisista haastatelluista penseimmin ulkomaalaisiin suhtautuva Anneli kuvailee tuohtuneena ja monisanaisesti naapureidensa ”eläimellistä huutoa”, joka haastattelun aikana osoittautuu Ramadan-paastokauden aikana kuultaviksi islamilaisiksi rukouskutsuiksi. Erityisesti Laineelassa, mutta myös pienituloisilla alueilla, koulutetuimmat ja vakainta sosiaalista asemaa nauttivat asukkaat kuitenkin puhuvat eroista hienovaraisemmin, kiertoilmaisujen keinoin sekä karkeita nimikkeitä ja sanavalintoja karttaen. Eräs vanhempi laineelalaisrouva kertoo toisinaan hieman ihmetelleensä niitä ”mausteiden tai parfyymien tuoksujia”, joita somaliasukkaiden asunnoista leijailee.

Keskiluokkaisella alueella puhe etnisestä eronteosta ei myöskään keskity yhtä vahvasti ongelmalliseksi koettuihin ryhmiin kuin pienituloisilla alueilla. Sen sijaan haastateltavat puhuvat mielellään aasialaisiksi määritellyistä työperäisistä maahanmuuttajista, joihin liittyvät mielikuvat naapureina ovat pääasiassa myönteisiä. Laineelalainen Eila kuvailee kokemuksiaan ulkomaalaisista naapureistaan:

Tässä kerroksessa on asunut monenlaista kivaa väkeä. Oli välillä Nokian työntekijöiden käytössä tuo asunto, eli siinä asu japanilaisia, intialaisia ja niin edelleen ja se oli kauheen kiva. Japanilaiset varsinkin oli aivan ihastuttavia, et he tuli heti ja soitti ovikelloa ja toi sakepullon. Aina tulivat jouluna tuomaan jotakin ja itseasiassa mä kävinkin heillä silloin.

He oli tosi miellyttäviä, niinku intialaiset ja ylipäätään kaikki Nokian kautta tulleet. He oli semmosia vähän niinkun maailmankansalaisia, jotka käyttäyty todella hienosti ja ystävällisesti. (Eila, Laineela)

Englanninkielinen kanssakäyminen Nokialla työskentelevien ja keskiluokkaisten ”maailmankansalaisten” kanssa koetaan miellyttäväksi, arkielämää rikastuttavaksi monikulttuurisuudeksi. Laineelan asukkaat käyttävätkin tyypillisesti kosmopolitismien repertuaaria (Calhoun 2008; Duyvendak 2011; Lamont & Aksartova 2002) etnisen rajan häivyttämiseen. Taustaltaan erilaisten ihmisten monikulttuuriset kohtaamiset eivät tuota ongelmia, vaan rikastuttavat ja avartavat elämää. Toisin on somalialaisten naapureiden kohdalla, joita laineelalaiset eivät näe mielenkiintoisina globaaleina osaajina, vaan kolmannen maailman kansalaisina – kulttuurinsa ja luokka-asemansa takia ”suomalaisista” kielteisesti eroavina. Toisina. Kosmopoliittisuuden repertuaari ei riitä kumoamaan heidän usein rodullistettua eroaan, vaan asuinalueen ja arjen jakaminen heidän kanssaan tuntuu laineelalaisistakin ongelmalliselta.

Tutkimuksemme perusteella etninen eronteko on yleinen naapuruston jäsentämisen keino kaikilla tutkituilla alueilla. Aineistomme valossa monietnisten alueiden asukkaat hyödyntävät kuitenkin vaihtelevasti niin inkluusiivisen monikulttuurisuuden kulttuurista repertuaaria (Leitzinger 2008b; Saukkonen 2013) kuin eksklusiivista ajatusta Suomen kansan kulttuurisrodullisuudesta yhtenäisyydestä (Tervonen 2014, 139). Aineiston esiin nostamat erot rajojen tiiviyydessä ja käytetyissä repertuaareissa näyttävät selittyvän ennen kaikkea sillä, että alueiden luokka-asemasta riippuen valtaväestön edustajat jakavat arkiympäristönsä eri siirtolais- ja vähemmistöryhmien kanssa. Tutkimuksessa mukana olevat alueet eroavat merkittävästi sen osalta, kuinka suuri osa alueen asukkaista puhuu vierasta kieltä äidinkielenään. Pienituloiset helsinkiläiset jakavat naapurustonsa rodullistettujen ja stigmatisoitujen vähemmistöryhmien kanssa, kun taas keskiluokkalaisten kaupunkilaisten naapureina asuu todennäköisemmin ”ulkomaalaisten” hierarkiassa ylemmäs sijoittuvia eurooppalaisia ja aasialaisia siirtolaisia. Näin ollen etnisten erontekojen luonne ei selity ainoastaan yksilöiden ajatusmaailmalla, vaan toisistaan poikkeavilla monietnisillä paikalliskonteksteilla, jotka ovat syntyneet siksi, että eri siirtolaisryhmät ovat keskittyneet eri kaupunginosiin.

Palkkatyöläisyys suomalaisuuden määrittäjänä

Kaikilla alueilla käytetään palkkatyön normin kulttuurista repertuaaria tekemään ero ”suomalaisten” ja ”maahanmuuttajien” välille. Erityisesti pienituloisilla alueilla

”ulkomaalaisten” pelätään vievän työpaikat, joiden tulisi kuulua suomalaisille. Hallakumpulainen Kaarina purkaa keski-ikää lähestyvän tyttärensä irtisanomisesta aiheutunutta tuhtumusta: ”Mihin sä meet [töihin], sen ikänen? Se sano, ettei se saa siivojankaan töitä, kun ne on kaikki ulkomaalaisia. Nyt ne voi heittää vakituiset pihalle ja ottaa sinne ketä vaan tuolta halvalla tekemään.” Työväenluokkaisista epävakaisista ammasteista ja asemista käsin katsottuna matalasti koulutettu ja halpa ulkomaalainen työvoima on pienituloisille paljon suurempi uhka kuin keskiluokalle (Junnilainen 2019; Watt 2006).

Etnistä eroa eivät työhön ja työteliäisyyteen vedoten pidä kuitenkaan yllä ainoastaan hauraimmassa työmarkkina-asemassa olevat haastateltavamme. Kamppilassa asuva AMK-insinööri Matti pohtii oman asuinalueensa somalialaisten asukkaiden ja yleisemminkin siirtolaisten suhdetta työntekoon seuraavasti:

Mä en haluais kuulosta mitenkään, no, rasistilta, mutta että somalimiehetkin, jos 50 prosenttia on työmarkkinoiden ulkopuolella, niin kyllä se sitten kertoo kansastakin, ettei kovin yritteliästä. [--] Oon mä ajatellut sitäkin, että miten se sitten on, kun niissä on niin paljon yrittäjiä, mutta että ne yritykset ei pysy pystyssä. Että tossa meidänkin ostarilla ne vaihtuu koko ajan. Eikä ne oo mitään hyvätasosia putiikkeja, vaan aika surkeita. Että afrikkalainen nainen istuu siellä ja sillä on siinä pari riisipussia tai sitten jotkut kampaajat vaihtuu koko ajan ja vaihtaa nimeä. Että vaikka ei haluaisi, vähän miettii, että onko siinä edes aietta elättää itseään yrittäjänä vai onks se vaan, että halutaan jotain alkurahoja ja niillä sitten kuusi kuukautta ja sitten uusiksi. (Matti, Kamppila)

Matti vaikuttaakin uskovan, että somalialaisten haluttomuus tehdä töitä selittyy heidän syntyperällään ja siitä juontavilla moraalisisilla ominaisuuksillaan. Selittääkseen somalimiesten korkeaa työttömyysprosenttia Matti ei niinkään viittaa työttömyyden rakenteellisiin selittäjiin tai työmarkkinoilla tapahtuvaan syrjintään, vaan arkisiin havaintoihinsa siirtolaisten afrikkalaistaustaisten yrittäjien toimintatapojen ongelmallisuudesta. Palkkatyö näyttäytyy aineistomme valossa kansalaisuuden keskeisenä määrittäjänä, paitsi oikeutena myös velvollisuutena (Kettunen 2008). Yritteliäisyyden puute, yritystoiminnan vaatimattomuus ja epäillyt väärinkäytökset riittävätkin Matille todisteiksi siirtolaisnaapureidensa kuulumattomuudesta työteliäiden suomalaisten sisäryhmään.

Keskiluokkaisessa Laineelassa haastateltavat luokittelevat itselleen tuntemattomat somalitaustaiset naapurit herkästi ”sosiaaliturvan varassa eläviksi vuokra-asujiksi”. Etnistä eroa rakennetaan sosiaalietujen (väärin)käyttöön liittyvien uskomusten varaan kuitenkin

erityisesti Kamppilassa ja Hallakummussa, joissa paikallinen elämä on prekaarien työmarkkina-asemien leimaama ja merkittävä osa valtaväestöstä elää itse ainakin osin erilaisten sosiaalietuuksien varassa. Näillä alueilla työttömät maahanmuuttajat tulkitaan erityisen herkästi systeemin hyväksikäyttäjiksi. Kamppilalaiset Essi ja Veli selittävät ”maahanmuuttajaperheiden” isommat asunnot, hienommat lastenvaunut ja autot ja ”muut vempheet” heidän tavallaan ”pumpata rahaa ulos sossusta”. Samoin hallakumpulalainen monikulttuurisuuteen toisinaan erittäin myönteisesti suhtautuva Eetu toteaa olevansa ”rasismin uhri” ja ”syrjitty” suhteessa ”maahanmuuttajanaapureihin”, joille miehen mukaan ”sossu jakaa kaiken lentolipuista lähtien”. Epäoikeudenmukaisuuden kokemusta puretaan yleisesti huumorin keinoin, esimerkiksi päivittelemällä, että ”pakolaisille annetaan 72 euroa päivässä” ja päättelemällä, että ”pitäisi varmaan lähteä pakolaiseksi jonnekin saadakseen noin paljon”. Sosiaalietuuksien koetaan kuuluvan valtaväestöön kuuluville suomalaisille, jotka ”hyvinvointisovinismien” (Keskinen 2016) hengen mukaisesti ovat ne *kansalaisuudellaan* ansainneet. Koska etnisten vähemmistöjen uskotaan välttelevän työtä ja saavan valtaväestöä suurempia sosiaaliavustuksia, näiden ryhmien materiaalista hyvinvointia seurataan ja kritisoidaan valtaväestön vertaisia herkemmin.

Sen lisäksi, että palkkatyön normi mahdollistaa ”maahanmuuttajien” poissulkemisen ”suomalaisten” ryhmästä, se toimii kaikilla kolmella alueella merkittävänä etnisen eron häivyttämisen repertuaarina. Työhön ja toimeentuloon liittyvillä etnisillä rajanvedoilla ei tuoteta vain dikotomiaa ”suomalaiset” ja ”maahanmuuttajat”, vaan ”maahanmuuttajuus” rakentuu sisäisesti hierarkkiseksi ryhmiksi. ”Ulkomaalaisten” hierarkiassa ylimmällä tasolla on koulutettu työvoima, jonka tiedetään muuttaneen Suomeen työn perässä. Tähän kategoriaan kuuluvia asuu Laineelassa merkittävästi enemmän kuin Kamppilassa ja Hallakummussa. Laineelan asukkaat arvostavatkin aivan erityisesti naapureidensa joukossa asuvia ”aasialaisia” insinöörejä, koodaajia ja analyytikoita, jotka työskentelevät alueen lukuisissa IT-sektorin yrityksissä. Myös suorittavissa tehtävissä toimivat ulkomaalaiset saatetaan mieltää poikkeuksellisen kunniallisiksi, jos työnantaja ymmärretään arvovaltaiseksi. Esimerkiksi Liisa arvioi erityisen myötämielisesti pohjoisafrikkalaista naapuriaan, jonka tietää toimivan maansa suurlähetystön autonkuljettajana. Miehen ”arvokas työ” ja ”diplomaattikilvin varustettu auto” toimivat erontekijänä muihin saman rodullistetun vähemmistö jäseniin siitä huolimatta, että Liisa kertoo kyseisen henkilön suomen kielen taidon haittaavan kommunikointia. Miehen luotettavaksi luokittelulla on ollut konkreettisia seurauksia: yhteisen kielen puutteesta

huolimatta Liisa kertoo ”ilomielin” auttaneensa miestä ja tämän perhettä esimerkiksi täyttämään erilaisia suomenkielisiä lomakkeita.

Myös osa pienituloisten alueiden haastateltavista puhuu positiivisesti siirtolaisnaapureidensa koulutustaustasta ja ammattiasemasta. Mirja alleviivaa rappukäytävässään asuvan arvostamansa turkkilaismiehen lähtömaassa suorittamia ”mahdollisesti solubiologian” yliopisto-opintoja ja Matti mainitsee tietävänsä alueella ”useamman” somalimiehen, jotka paraikaa suorittavat ammattikorkeakouluopintoja. Pienituloisilla alueilla vähemmän koulutetuille ja useimmin suorittavaa työtä tekeville asukkaille palkkatyö on kuitenkin hyve ammattiasemasta riippumatta. Hallakumpulainen Eetu paheksuu kovasanaisesti ostoskeskuksella ”kaljaa vetävää” suomalaista nuorisoa ja heidän ulkomaalaistaustaisiin siivoojiin kohdistamaansa halveksuntaa: ”Kun ostarilla näkee siivoojan, ni se ei ole suomalainen, vaan se on tullut jostain Arabiasta. Nuoret halveksii heidän työtänsä ja siistiminen on erittäin tärkeä duuni. Ei kukaan viitti paskan keskellä elää ja asua.” Palkkatyö merkitsee mahdollisuutta kuulua ”meihin” myös etnisen ja ammatillisen hierarkian alimpana olevien ryhmien kohdalla.

Palkkatyönormin repertuaarin käytössä ilmeneviä eroja on aineistomme valossa tärkeä tarkastella aluetasoisesti. On mahdollista ajatella, että ammatillisen statuksen korostuminen keskiluokan parissa ja työnteon näkeminen moraalisenä hyveenä pienituloisten keskuudessa heijastelee ainoastaan luokkaeroja (ks. Lamont 2000). Aineistomme tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden nähdä, miten valtaväestön arkiset kokemukset monietnisestä, jälkiteollisesta yhteiskunnasta ohjaavat heidän tapojaan ajatella ja arvottaa ”maahanmuuttajanaapurien” asemaa palkkatyökansalaisina. Koska pienituloiset helsinkiläiset jakavat naapurustonsa stigmatisoitujen ja työmarkkinoille vaikeasti sijoittuvien ryhmien kanssa ja koska he konkreettisesti kilpailevat työpaikoista ja hupenevilta tuntuvista sosiaalietuuksista ei-suomalaisiksi luokiteltujen naapureidensa kanssa, ei liene yllättävää, että juuri näillä alueilla kohdataan niin hyvinvointisovinnistisia kuin myös siirtolaisten havaittua työteliäisyyttä ihailevia asenteita. Koska keskiluokkaiset helsinkiläiset taas todennäköisesti jakavat arkensa työperäisten maahanmuuttajien ja kosmopoliittisten ”expattien” kanssa, heidän käsityksensä maahanmuuttajista työmarkkinakansalaisina on jopa pienituloisia alueita mustavalkoisempaa: stereotyyppiat arvostetuista kosmopoliittisista osajista ja halveksituista sosiaalityöillä elävistä maahanmuuttajista hallitsevat ajattelua.

Pienituloiset alueet ja paikallisen osallistumisen ihanne

Palkkatyöläisyys näyttäytyy merkittävänä suomalaisuuden reunaehtona niin keskiluokkaisessa Laineelassa kuin pienituloisilla alueilla, mutta se ei yksinään riitä pääsylipuksi ”suomalaisten” kategoriaan. Kaikilla alueilla joukkoon kuulumisen edellyttää suomalaisen *elämäntavan*, sen arvojen ja tapojen, yksityiskohtaista omaksumista. Valtaväestöön kuuluvien asukkaiden vaalima elämäntapa toimii sen keskinäisen yhteenkuuluvuuden sementtinä ja siitä poikkeavat ulkomaalaistaustaiset naapurit käytäntöineen näyttäytyvät epäilyttävinä ”toisina”.

Totutun elämäntavan horjumista kuvataan aineistossamme hyvin samaan tapaan eri alueilla. Laineelassa asuva valtionhallinnossa korkeassa asiantuntija-asemassa työskentelevä, eläkeikää lähestyvä Tuula kuvailee oman rappunsa somalialaisperheestä aiheutunutta häiriötä:

Heillä oli tosi paljon lapsia silloin, ja ne oli aika viljejä. Ne juoksi edes takas rappua ympäri ylös ja alas. Ihan siis fiksuja lapsia ne oli, mutta heidän temperamenttinsa oli ihan erilainen kuin suomalaisten lasten. Sit siinä oli jotain sellasii vaikeaongelmaisia, aikuisempia jo, jotka aiheutti ongelmia sille perheen äidille. Et tämmöstä yöaikaan huutamista ja meuhkaamista piha-alueella. (Tuula, Laineela)

Kaarina, eläköitynyt kamppilalainen sairaanhoitaja, kuvaa vastaavasti elämäntapojen eroja kertomalla naapuritalossa asuvasta somaliperheestä, joka häädettiin asunnostaan toistuvien sukulaisvierailuiden aiheuttaman meluhaitan vuoksi:

Ei mitään päihdeongelmaa, mielenterveysongelmaa tai sosiaalista ongelmaa, että ihan sitä kulttuuria vaan. Syötiin kovaäänisesti myöhään illalla ja puhuttiin. Ja se ihmisten määrä, se oli liian iso. Ei sellaista voi olla! Että kyllä se häätö sitten niille tuli. Häiritsevä elämä siinä oli perusteena. Tosi harmi, ihan kiva perhe muuten oli, mutta että se kulttuuri vaan oli niin voimakas. (Kaarina, Kamppila)

Kaikilla kolmella alueella haastateltavat kokevatkin maahanmuuttajiksi oletettujen naapureiden ainakin jossakin määrin horjuttaneen totuttua elämäntapaa ja kansallista kulttuuria, jonka yhtenäisyys eletään todeksi naapurustotasolla (Duyvendak 2011). Uusien tulokkaiden erilaiset arjen rytmit, tapa käyttää tilaa ja jäsentää aikaa tulkitaan helposti osoitukseksi heidän kulttuurierostaan, joka uhkaa valtaväestön kokemusta asuinalueesta turvallisena, kodinomaisena tilana.

Aineistomme nostaa esiin myös eroja niissä odotuksissa, joita lähiömäisten pienituloisten alueiden ja keskiluokkaisen kantakaupunkiin sidotun naapuruston asukkaat kohdistavat

paikallisyhteisöön kotina. Keskiluokkaisella alueella ihanteelliseksi naapurien väliseksi kanssakäymiseksi lasketaan erityisesti ”sivistyneet” kohtaamiset. Laineelalaiset puhuvat hillityistä ja ystävällisistä tervehdyksistä ja huomionosoituksista kuvatessaan miellyttävää kanssakäymistä ulkomaalaisten naapurien kanssa. Liisa ihastelee pohjoisafrikkalaisen naapurimiehensä lastenkasvatusta: ”Hänellä on kaks lasta ja ne on niin kohteliaita, että ne ei koskaan vahingossakaan menis hissiin esimerkiksi ennen mua.” Myös Anneli korostaa huomaavaisuutta ja hyviä käytöstapoja etnisen rajan häivyttämisen keinona: ”Se täytyy sanoa näistä maahanmuuttajista, että ainakin osa heistä on erittäin kohteliaita. Et jos on hissiin tulossa, niin avataan hissin ovi ja sanotaan päivää, tai englanniksi sanotaan good morning tai good evening, että ihan sillä tavalla kohteliaita ovat.” Asiantuntijatehtävissä toimivien kosmopoliittien koetaan ymmärtävän, että naapuruussuhteet tulee rajoittaa yksittäisiin huomionosoituksiin ja kohteliaisiin tervehtimisiin. Omaksumalla suomalaisen kerrostaloasumisen normit ja rytmit, erityisesti yksityiselämän rajaamisen asunnon sisäpuolelle ja sosiaalisen elämän rajaamisen minimiin, he osoittavat sulautuneensa suomalaiseen yhteiskuntaan ja keskiluokkaiseen elämäntapaan.

Keskiluokkaisen Laineelan asukkaiden suhde omaan asuinalueeseensa on myös huomattavasti Kamppilaa ja Hallakumpua löyhempi. Liikenteen solmukohtana alueella on hyvät päivittäispalvelut, joita asukkaat käyttävät, mutta heidän elinpiirinsä ei rajoitu Laineelaan ja sen välittömään ympäristöön, vaan leviää laajalle kaupunkiin. Asuinalueensa hyväksi puoliksi lähes kaikki asukkaat nimeävät hyvät liikenneyhteydet, mutta myös suuren taloyhtiön mahdollistaman anonymiteetin. Tätä anonyymiyttä he pyrkivät tuottamaan ja varjelemaan lukuisin keinoin. Toisin kuin pienituloisilla alueilla ei Laineelassa ole järjestetty pihatalkoita useampaan vuoteen, vaan yhtiö on palkannut ulkopuolisen yrityksen hoitamaan pihan kausisiivouksen.

Huomattavan kontrastin laineelalaisen valtaväestön haastatteluihin tuo ulkomaalaistaustainen haastateltava Rahul, joka on taloyhtiön hallituksen jäsen. Siinä missä hänen valtaväestöön kuuluva puolisonsa Riitta kehuu taloyhtiön yksityisyyttä kunnioittavaa ilmapiiriä, Rahulista kyse on yhteisöllisyyden puutteesta.

Haastatteliija: Millaiseksi koette taloyhtiön ilmapiirin?

Riitta: Musta on hyvä, että siinä on niinkun ilmaa, ei olla liian tuttavallisia. Siinä on semmosta vähän yksityisyyttä, en mä itekään ollut liian halukas sellasta niinkun liian läheistä vuorovaikutusta. Tää on mulle ollut sopiva malli.

Rahul: No se on ihan klassinen suomalainen tapa toimia. Ei sen kummempaa.

Haastattelija: Että saa olla aika omissa oloissaan?

Rahul: Joo se ois semmonen kiva tunne, jos saataisiin porukka mukaan. Se on itseasiassa tätä yhteisöllisyyden puutetta, että naapurin kanssa vois grillata. Singaporessa isoissa taloissa on iso piha ja jokainen tuo sinne lihaa paistumaan. Meillä ei ole sellaista kulttuuria ollenkaan. Tämmösiä kaipaisi.

Rahul on alueen haastatelluista ainoa, joka kaipaisi tiiviimpää yhteisöllisyyttä asuinalueelleen. Keskiluokkaisella alueella koti ymmärretäänkin melko tiukasti omaan asuntoon rajoittuvaksi, kiinnittyminen kodin ympäristöön on löyhää ja arvostus anonymiteettiä kohtaan korostuu. Asuinkorttelia ei niinkään ymmärretä kodin piirin luonnollisena jatkeena, vaan osana kantakaupungin julkista tilaa, joissa vuorovaikutus rakentuu anonyymiuden ja kohteliaan välipitämättömyyden varaan (Sennett 1978).

Tutkimillamme pienituloisilla alueilla kodin piiri sen sijaan laajenee keskiluokkaista aluetta merkittävästi enemmän yksityisen piiristä kodin ympäristöön pihalle, naapurustoon ja kodin lähialueille. Kokonsa, rakenteensa ja sijaintinsa puolesta alueet eivät ole Laineelan tapaan julkisia kaupunkitiloja, vaan Hallakummussa ja Kamppilassa sosiaalista tilaa määrittää naapurustossa anonyymiuden sijaan pikemminkin yhteisöllisyys (Junnilainen 2019; Lofland 1998). Kaukana keskustasta, hankalampien kulkuyhteyksien päässä sijaitsevien alueiden pienituloisen väen elämä on *paikkaan kiinnittynyttä*. Sosiaalisen elämän näkökulmasta Hallakumpu ja Kamppila ovat enemmän *parokiaalisia* kuin täysin julkisia tiloja (Lofland 1998). Asukkaiden keskinäinen toiminta ja vuorovaikutus rakentuvat tiukemmin jaetuille odotuksille ja yhteiselämän normeille kuin julkisen tilan tapaan jäsentävässä Laineelassa, jossa naapurustosuhteet ovat verrattain ohuita, epäpersoonallisia ja hetkellisiä. Pienituloisilla alueilla omaa asuntoa ja taloa ympäröivät piha-alueet, kulkureitit ja yhteiset tilat asettuvat keskiluokkaiseen Laineelaan verrattuna enemmän osaksi arkielämää jäsentävää ymmärrystä kodista. Tästä syystä myös monet sellaiset asiat, jotka tapahtuvat oman kodin seinien ulkopuolella, ovat henkilökohtaisella tasolla merkittäviä kysymyksiä.

Kamppilaan 2000-luvun alussa muuttanut Essi kuvaa huoltaan palveluiden muuttumisesta asuinalueella, jolle Helsingin mittakaavassa ulkomaalaistaustainen väestö on voimakkaasti keskittynyt:

Että toistaseksi nää ulkomaalaisten kaupat ei ole saanut ylivaltaa. Että tässä on kuitenkin vielä nää ärrät, S-market, parturi, joku eläinkliniikka, pizzeria ja kiinalainen ravintola. Vaikka sitten kyllä tossa on noi ulkomaalaisten kaupat. Että siis on ollut itämaista mattokauppaa ja sitten on pari noita maahanmuuttajien partureita ja vaatteita ja ruokaa ja jotain tavaraa. Että sen toisen tilalla ennen oli kirppis, jota mä käytin, mut nyt ei oo. Että kyllä nää palvelut huolestuttaa. Että ensin meni terveyskeskus ja posti ja alkokin oli, mutta et jos nääkin menee vielä, että jää vaan nää maahanmuuttajakaupat, niin en mä sitten tiedä miten mä täällä. Että mistä mä sitten näitä ihan tavallisia juttuja, maitoo, leipää, bissen... Kyllä kai sä vähän mietit, että miten tällä alueella voi asuu. (Essi, Kamppila)

Tuttujen, ”suomalaisiksi” miellettyjen palveluiden kadotessa alueelta ja uusien ”ulkomaalaisten” liikkeiden avautuessa niiden tilalle konkreettiset paikat ja toiminnot, joiden kautta kodiksi miellettyyn alueeseen on kiinnitytty, joutuvat uhanalaisiksi. Monen muun kamppilalaisen tapaan Essi kuvaa kokemusta arkisen ympäristön, fyysisen kodin rajat ylittävän ”kodin” muuttumista vieraaksi – niin vieraaksi, ettei siellä välttämättä enää voi asua ja toimia.

Pienituloisten alueiden asukkaille ”maahanmuuttajanaapurit” näyttäytyvät ongelmallisina myös nimenomaan *naapureina*, joihin ylläpidettyjen suhteiden varaan kodin kokemus rakentuu (Duyvendak 2011, Lofland 1998). Hallakummussa asuva Eija kertoo, miten ulkomaalaistaustaisten naapureiden tulo alueelle 1990-luvulla sai hänet luopumaan naapuruston yhteisestä äitienpäiväperinteestä:

Siihen aikaan mä tein monta vuotta (naapuruston) lasten kanssa äitienpäiväkakkuja äitienpäivän aattona. Mä tein pieniä kakkupohjia, laitoin pakkaseen ja täytin, ja sitten lapset pääsi koristelemaan niitä. Sit ne lapset sai viedä kotiin semmosen pienen äitienpäiväkakun. Ne oli tosi ihania ja onnellisia. Ja sit yks vuosi tuli noi maahanmuuttajat. Siis ei valkoset saanu kakkuja enää ollenkaan. Mistä me tiedettiin, meniks yhteen perheeseen kymmenen vai yks kakku, kun eihän me tiedetty ketään. Sit mä lopetin. (Eija, Hallakumpu)

Eijan kuvauksessa asuinalueen tutut sosiaaliset käytännöt kyseenalaistuivat uusien naapureiden myötä. Rivien välissä Eija tuntuu sanovan, että suurten siirtolaisperheiden jälkeläiset ”veivät” valtaväestön lasten kakut, minkä seurauksena paikallinen perinne jouduttiin lopettamaan. Se tapa, jolla uudet naapurit osallistuivat alueen sosiaaliseen elämään oli Eijalle vierasta ja tuntui uhkaavalta.

Pienituloisilla alueilla taloudelliset ja sosiaaliset mahdollisuudet tai tarpeet asuinpaikan vaihtamiseen eivät ole samanlaiset kuin kantakaupungin kyljessä elävillä laineelalaisilla, minkä seurauksena paikallisen osallistumisen merkitys arjen turvallisuuden ja tuttuuden jäsentäjinä korostuu. Tämä konkretisoituu ”maahanmuuttajanaapureihin” kohdistuvana vaateena osallistua paikalliseen elämään valtaväestön oikeina pitämien moraalisten koodien mukaisesti. Poikkeuksellisen kirkkaasti assimilaatiopaineen paikallista ulottuvuutta ilmentää Kamppilan asukasaktiivien yritys perustaa toimintaryhmä ”integroimaan” ulkomaalaistaustaisia asukkaita osaksi paikallisyhteisöä. Kaarina kuvaa, millaisiin toimiin ”maahanmuuttajanaapurien” osallistamiseksi alueella on ryhdytty:

Me ollaan nyt just perustettu tällainen integraatioryhmä. Että siihen on lähtenyt mukaan tällaisia asiallisia ja rauhallisia aikuisia. Yksi somalialainen nainen me saatiin aluksi mukaan, mutta ei hän sitten oo ollut. Että me ollaan ajateltu, että jotain sellaista toimintaa, mihin noi maahanmuuttajatkin osallistuisi. Tulis sitten sitä integraatiota. Että kun ne ei oo sillain kiinnostunut noita meidän metsäkävelyistä tai jumppakerhoista, että jotain muuta sitten. Että tulisko ne sitten vaikka johonkin maalauskerhoon? Me ei oo vielä keksitty, mikä se yhteinen tekeminen olisi, että tulisi sitä integraatiota. (Kaarina, Kamppila)

Integraatioryhmän perustaminen kuvastaa valtaväestön pyrkimystä sitouttaa ”maahanmuuttajanaapurit” siihen järjestyksen ja kunnollisuuden maailmaan, jota pienituloisten alueiden asukkaat pyrkivät vaalimaan. Heiltä odotetaan erityisesti perinteisiä työväenluokkaisia moraalisia hyveitä kuten työteliäisyyttä, ahkeruutta ja ”jämpityttä” (Lamont 2000; Skeggs 1997), joita muut asukkaat arvioivat hanakasti asuinalueen jaettuun tilaan sijoittuvien arjen toimintojen valossa. Oikeanlaiseksi määrittäneellä osallistumisella etniset vähemmistöt voidaankin hyväksyä osaksi asuinalueelle laajentuvaa kodin piiriä.

Naisten kohdalla kysymys kansallisesta kuulumisesta paikallisten kohtaamisten tasolla kiteytyy näkemyksiin heidän hoiva- ja kasvatuskäytännöistään. Näihin käytäntöihin kohdistuvat tyypillisesti myös erilaiset kotouttamispoliittiset toimet (Haapajarvi 2019; Intke-Hernández & Holm 2015; Nordberg 2015). Kamppilalainen Kaarina erottelee ”hyvät” ja ”huonot” maahanmuuttajanaiset toisistaan äitiyden käytäntöjen mukaan:

Mä olen jaotellut silleen, että on iso osa maahanmuuttajia, jotka kyllä omaksuu meidän järjestyssäännöt ja tavat. Kun vaikka suomalaiset on tosi säntillisiä lasten ulkoilusta. Niin sitten talvellakin ulkoillaan. Mulla on tässä rapussa vaan yks somaliperhe, mutta tosi

hyvä. Että skarppi rouva on ja hoitaa lapset, ulkoilut ja ruokailut ihan kuin suomalainen äiti. (Kaarina, Kamppila)

Tiia, hoitovapaalla oleva suurtalouskokki, puolestaan jaottelee Kamppilassa asuvat äidit ”puisto-, ostari- ja kotimutseihin”. Tiia lukee itsensä puistomutseihin, joille tärkeintä on ”lapsen etu”. Hän paheksuu ”ostarimutseja”, jotka viettävät päivänsä kauppakeskuksissa. Myös ”kotimutsit”, jotka eivät osallistu yhteiseen elämään, ovat epäilyttäviä, sillä on mahdotonta tietää ”miten ne lapsiansa kanssa on ja mitä ne tekee”. Tiia katsoo maahanmuuttajaäitien kuuluvan erityisesti ”kotimutsien” ryhmään, mutta kertoo tuntevansa myös positiivisia poikkeuksia: ”Täällä on muutamii somalialaisia puistomutseja, että ne tulee ja osallistuu ja niiden kanssa on se olo, että meillä on jotain samaa. Niin kuin lapset ja niiden jutut. Sä voit puhuu niiden kanssa vähän jostain.” Toisin sanoen erityisen toimiva keino tulla hyväksytyksi ”suomalaisten” sisäryhmään on naisten kohdalla paikalliseen sosiaaliseen elämään osallistuminen juuri äidin roolissa, oli kyse sitten lasten ulkoiluttamisesta korttelin sisäpihalla tai paikallisen leikkipuiston tilojen ja toimintojen ahkerasta kuluttamisesta.

Miesten kohdalla korostuu palkkatyön normi siten, ettei heidän oleteta, tai edes toivota, näkyvän korttelin tilassa päiväsaikaan. Kamppilalaisen, omistusasunnossa asuvan sosiaaliohjaaja Riinan mielestä naapurissa asuvien kurdimiesten tapa käyttää sisäpihaa on häiritsevää, vaikka hänen on vaikea löytää kokemukselleen varsinaista syytä.

Riina: ”Meillä on ihan rauhallinen taloyhtiö, mutta yks juttu mua siinä häiritsee.”

Haastattelija: ”Mikä siinä on sitten?”

Riina: ”Kun mulla on se pieni koira ja mä vien sitä ulos useamman kerran päivässä. Mun se tyypillinen reitti vie metsään siitä sisäpihan läpi. Mutta mä en enää voi siitä mennä, kun ne kurdimiehet istuu siinä.”

Haastattelija: ”Mitä ne tekee siinä?”

Riina: ”No ne istuu siinä penkeillä ringissä.”

Haastattelija: ”Onks sulla ollut jotain ongelmia niiden kanssa, että jotain häirintää?”

Riina: ”Ei oo.”

Haastattelija: ”Huuteleeks ne sulle? Tai meluaako ne jotenkin?”

Riina: ”Ei semmosta oo ollut.”

Haastattelija: ”Mikä siinä sitten on ollut?”

Riina: ”No, kun ne istuu siinä pitkin päivää. Että onhan siinä hyvääkin, kun ne voi joskus vaikka katsoa lasten perään. Mutta että ne istuu siinä päivällä. Että vaan istuu ja juttelee.

Että mun mieskin on, että mitä noi vaan istuu tossa, että eiks niillä oo muuta tekemistä kuin istua siinä pihalla?”

Koska Riinalle jatkumo kodin eri tasojen välillä on kiinteä, hän kokee vieraalta tuntuvan ”toisen” asettuneen osaksi kodin piiriä. Pihalla istuvat miehet eivät tuota konkreettista melua, sotkua tai uhkaa. Yhteinen sisäpiha on kamppilalaiseen tapaan päiväsaikaan määrittynyt kuitenkin ennen muuta naisten ja lasten tilaksi, joten kurdimiesten läsnäolo rikkoo kodinomaisuudeksi koetun tutun järjestyksen.

Aivan erityisen kunnollisina ja luotettavina Hallakummussa ja Kamppilassa haastateltavat pitävät ulkomaalaistaustaisia naapureitaan, jotka osallistuvat asukastoimikuntiin suomalaiselle yhteiskunnalle leimallisten aktiivisen, kollektiivisen ja arkisen kansalaisuuden repertuaarien mukaisesti (Luhtakallio 2012; Luhtakallio & Mustranta 2017). Kamppilalainen Sari kuvaa, miten ”maahanmuuttajanaapureita” on pyritty saamaan mukaan paikalliseen elämänmenoon:

Me ollaan niin paljon haluttu noita maahanmuuttajia mukaan. Ne on sekalaista seurakuntaa, mutta silti ihan rehellisesti, niitä on tosi vaikea saada mukaan talotoimikuntiin. Ei niitä näy missään. Ei ne silleen osallistu. Nyt ihan oikeesti melkein kahdenkymmenen vuoden jälkeen mä oon just saanut rekryttyä kaks tyyppiä, jotka osallistuu. Tosi skarppi somalirouva, riuska ja toimii paljon somalien omissa jutuissa. Nyt on hienoo, kun hän on lähtenyt mukaan meidänkin juttuihin. Ja sitten yks aika nuori venäläinen mies, Vasiili. Et tämmösii me tarvittaisiin enemmän, jotka lähtee mukaan. (Sari, Kamppila)

Samaan tapaan Hallakummussa asukastoimikuntaan valittu Somaliasta Suomeen 1990-luvulla muuttanut Ali saa osakseen laajaa hyväksyntää. Ali tunnetaan ahkerana työntekijänä, joka vuodenajasta riippumatta hoitaa yhteistä piha-alueita ja osallistuu yhteisiin talkoisiin. ”Hän on ollut hyvä, (pihan) töissä ja kaikessa mukana,” sanoo Loviisa, joka paikallisten rouvien kanssa yhteistyössä äänesti Alin asukastoimikuntaan hoitamaan alueen asioita. Pienituloisilla alueilla eronteko suomalaisten ja ei-suomalaisten asukkaiden välillä leimaa paikallista elämää monella tapaa, mutta eroja pyritään myös häivyttämään erityisesti, jos asukkaiden yhteinen hyvä on kyseessä. Alin asukastoimikuntaan äänestäneille eläkeläisrouville pihapiirin puhtaus ja paikallisen sosiaalisen järjestyksen ylläpito asettuvat etnisen eronteon ylläpitoa tärkeämmäksi tavoitteeksi. Asukastoimikuntaan osallistuminen, pihalla puuhailu ja sitoutuminen erilaisiin talkootyyppeihin töihin luetaan osoituksiksi paikallisen elämäntavan omaksumisesta ja moraalisen koodiston kunnioittamisesta.

Loppupäätelmät

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet kysymystä siitä, millainen rooli asuinalueilla on kansallisen kuulumisen konteksteina. Tutkimuksemme näyttää, millaisten rajojen keinoin valtaväestö rakentaa eron ”meidän” ja ”muiden” – ”suomalaisten” ja ”maahanmuuttajien” – välille, miten he rakentamiaan rajoja perustelevat ja minkä arkisten käytäntöjen keinoin he niitä toisinaan kumoavat. Olemme tutkineet etnisen eronteon ja paikallisen kuulumisen käytäntöjä kolmella helsinkiläisellä monietnisellä, mutta sosioekonomiselta taustaltaan erilaisella alueella. Tutkimuskohteiden eroavaisuudet tarjoavat hyvät lähtökohdat sen tarkastelemiseen, miten valtaväestön suhtautuminen ”maahanmuuttajanaapureihin” vaihtelee niin yksilö- kuin aluetasoisesti.

Tutkimuksen ensimmäinen keskeinen tulos koskee etnisen eronteon merkityksellisyyttä kaikilla tutkituilla alueilla. Niin keskiluokkaiset laineelalaiset kuin pienituloisemmat ja vähemmän koulutetut hallakumpulaiset ja kamppilalaiset ymmärtävät eron ”suomalaisten” ja ”maahanmuuttajien” välillä perustavanlaatuisena. Kaikilla kolmella alueella erontekoa perustellaan niin ulkomaalaistaustaisen väestön ulkonäköön ja syntyperään, kulttuuriin ja elämäntapaan kuin työmarkkinakäytökseen pohjautuvalla luonnollisena näyttäytyvällä erolla. Toisaalta ”suomalaisten” ja ”maahanmuuttajien” välistä eroa myös häivytetään kaikilla alueilla tiettyjen yksilöiden kohdalla, tietyissä tilanteissa ja tietyin ehdoin. Alueiden asukkaiden suhtautuminen monietniseen arkiympäristöön ei ole yksinomaan negatiivista, vaan moniäänisempää ja hienosyisempää kuin aikalaiskeskustelujen perustella voisi olettaa.

Tutkimustuloksemme eivät siis tue ajatusta lähtökohtaisen suvaitsevasta keskiluokasta ja muukalaisvastaisesta työväenluokasta. Sekä keskiluokkaisen että pienituloisten alueiden asukkaat kokevat ”maahanmuuttajanaapureiden” rikastuttavan heidän arkista elämänpiiriään. Huomionarvoista on kuitenkin se, että kaikilla alueilla istuu tiukassa ajatus jopa biologiselta perimältään yhtenäisestä Suomen kansasta, joka kestää jonkin verran kielillistä ja kulttuurista moninaisuutta, mutta johon kuulumisen rajautuu kuitenkin valkoiseen, eurooppalaiseen väestöön. Vasta viime vuosina rodullistettuihin vähemmistöihin identifioituvien suomalaisten parissa muotoutunut ”väripuhe”, esimerkiksi ajatus ”valkoisista” ja ”ruskeista” suomalaisista (Rastas 2019, Rastas & Poelman, 2021), loistaa aineistossamme poissaolollaan. Haastateltaviemme rutiininomaisen tavan olettaa valkoisuuden normista poikkeavat naapurit ”maahanmuuttajiksi”, ei-suomalaisiksi, voi ajatella kertovan rodullistetun kansakäsityksen asemasta eräänlaisena kulttuurisena syvärakenteena, jota verrattaen tuore ”näkyvien” vähemmistöjen muotoutuminen ei ole vielä merkittävästi horjuttanut.

Toiseksi tutkimuksemme osoittaa, että rajat ovat huokoisia kaikilla alueilla, vaikkakin pienituloisilla alueilla eroja kumotaan hieman erilaisin keinoin kuin keskiluokkaisilla alueilla. Eroa tuottavaa rajaa häivyttäessään haastateltavat viittaavat pitkälti samoihin kulttuurillisiin repertuaareihin: palkkatyöhön, moraalisiin ominaisuuksiin ja assimilaation asteeseen. Vaihtelua on havaittavissa sosioekonomisen taustan mukaan siten, että keskiluokkalisella alueella asukkaat korostavat ammatillisen statuksen ja kosmopoliittisen habituksen merkitystä, kun taas pienituloisilla alueilla erityisesti moraaliset hyveet kuten työteliäisyys ja kunnollisuus nousevat merkityksellisiksi eron häivyttämisen keinoiksi. Palkkatyönormin asema on suomalaiselle yhteiskunnalle ominainen kulttuurinen repertuaari, jota käytetään sekä ulkomaalaistaustaisten naapurien ulossulkemisen että mukaanottamisen keinona. Maahanmuuttajien valtaväestöä korkeammat työttömyysluvut sekä heidän luonnollistettu laiskuutensa ovat merkittävä poissulkemisen keino. Toisaalta palkkatyöläisyys ja uutteruus toimivat myös etnisen rajan häivyttämisen keinona. Ulkomaalaistaustaiset naapurit, joiden haastateltavat tietävät käyvän töissä, otetaan helpommin ”omiksi”, osaksi kunnollisten suomalaisten joukkoa.

Keskeisenä johtopäätöksenä esitämme, ettei etnisten rajojen merkittävyys ja jäykkyys ole selitettävissä ainoastaan yksilötasoisilla muuttujilla, kuten asukkaiden luokka-asetalla tai luokka-asetasta kumpuavilla ajatusmalleilla, vaan toisistaan poikkeavilla monietnisisillä paikalliskonteksteilla, jotka ovat syntyneet siksi, että eri siirtolaisryhmät ovat keskittyneet eri kaupunginosiin. Aluetasoisena muuttujana paikallisväestön koostumus vaikuttaa ratkaisevasti rajanvedon luonteeseen. Koska pienituloiset helsinkiläiset jakavat naapurustonsa suomalaiselle yhteiskunnalle ominaisen rodullistetun sosiaalisen hierarkian alimmille rappusille sijoittuvien ryhmien kanssa, ei liene yllättävää, että juuri näillä alueilla valtaväestö pyrkii erottautumaan juuri stigmatisoiduista ryhmistä. Mahdollisuudet kohtaamisiin Kaukoidän mahtimaista saapuvien asiantuntijoiden kanssa ovat yksinkertaisesti vähäisiä. Keskiluokkaiset helsinkiläiset taas todennäköisesti jakavat arkensa kosmopoliittisten ”expattien” kanssa.

Kolmas merkittävä tulos koskee arkielämän paikkasidonaisuuden merkitystä etnisen rajanteon käytännöille. Kaikilla alueilla kansallisen kuulumisen ehdoksi nousee vaade valtaväestön elämänmuodon ja tapojen pikkutarkasta omaksumisesta. Tutkimuksemme perusteella vaikuttaa siltä, että tullakseen hyväksytyksi osaksi valtaväestön määrittämää ”meitä”, etnisiin vähemmistöihin kuuluvien asukkaiden tulee pystyä omaksumaan oman alueensa valtaväestöön kuuluvien asukkaiden käyttämät morali- ja toimintakoodit, joiden avulla valtaväestö naapurustosuhteitaan jäsentää. Etnisen taustansa vuoksi toiseuden leiman

saaneet naapurit hyväksytään sitä helpommin osaksi ”meitä”, mitä loogisemmin he valtaväestön edustajien näkökulmasta käyttäytyvät. Valtaväestön operoidessa omista lähtökohdistaan logiikoissa on kuitenkin vaihtelua. Tutkimuksemme osoittaa, että erot alueiden sosioekonomisessa asemassa ja sosiaalisen elämän paikkaan kiinnittymisen tasossa tuottavat erilaisia koodistoja liittyen siihen, millainen naapuruus ja osallistuminen on toivottavaa ja hyväksyttävää. Toisin sanoen kuulumisen käytännöt ovat kontekstisidonnaisia, eivätkä ne tarkoita kaikilla alueilla samanlaisia asioita.

Laineelassa asunnon seinien ulkopuolinen maailma näyttäytyy julkisena tilana, jossa asukkaiden välinen vuorovaikutus on muodollista ja kategorioiden varaan jäsentynyttä. Siinä missä keskiluokkaisella alueella hillitty käytös ja yksityisyyden kunnioittaminen toimivat ”maahanmuuttajanaapureiden” suomalaiseseen yhteiskuntaan sulautumisen mittareina, pienituloisilla alueilla valtaväestöön kuuluvat haastateltavat arvostavat etnisesti erilaisiksi luokiteltujen naapureiden aktiivista osallistumista paikallisen elämään – ainakin sen vakiintuneisiin ja tuttuihin muotoihin. Pienituloisilla alueilla elämä on paikkaan kiinnittyneempää, minkä perustalta paikallinen moraalinen koodisto synnyttää odotuksia huolehtia asuinalueelle levittäytyvästä kodin piiristä. Kamppila ja Hallakumpu on ymmärrettävä monessa merkityksessä ”parokiaalisiksi tiloiksi”, jossa tuttuus ja jaetut normit jäsentävät paikallista elämää. Parokiaalisilla alueilla sosiaalinen kontrolli ja sen mukanaan tuomat lukuisat ja seikkaperäiset arkielämän säännöt tekevät paikallisyhteisöön mukaan pääsemisestä kuitenkin vaikeaa – valtaväestön integraatiopyrkimyksistä huolimatta.

Kirjallisuus

Alba, Richard, 2005. “Bright vs. blurred boundaries: Second-generation assimilation and exclusion in France, Germany, and the United States.” *Ethnic and Racial Studies*, 28, 20–49. <https://doi.org/10.1080/0141987042000280003>

Barth, Fredrik (Toim.). 1969. *Ethnic groups and boundaries - the social organization of culture difference*. Universitetsforlaget, Bergen.

Bernelius, Venla ja Mari Vaattovaara. 2016. “Choice and segregation in the ‘most egalitarian’ schools: Cumulative decline in urban schools and neighbourhoods of Helsinki, Finland.” *Urban Studies* 53, 3155–3171. <https://doi.org/10.1177/0042098015621441>

Blokland-Potters, Talja ja Charlotta Giustozzi, Daniela Krüger. (Toim.). 2015. *Creating the unequal city: the exclusionary consequences of everyday routines in Berlin*. Ashgate, Burlington, VT.

Bourdieu, Pierre. 1979. *La distinction: critique sociale du jugement, Le Sens commun*. Éditions de Minuit, Paris.

Brubaker, Rogers. 1992. *Citizenship and nationhood in France and Germany*. 6. painos. Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass.

- Brubaker, Rogers ja Fredrik Cooper. 2000. "Beyond "Identity."” *Theory and Society* 29, 1–47.
- Calhoun, Craig. 2008. "Cosmopolitanism in the modern social imaginary.” *Daedalus* 137, 105–114. <https://doi.org/10.1162/daed.2008.137.3.105>
- Carrel, Marion ja Catherine Neveu. 2015. *Citoyennetés ordinaires. Pour une approche renouvelée des pratiques citoyennes*. Karthala, Paris.
- Dhalmann, Hanna. 2011. *Yhden uhka, toisen toive? - Somalien ja venäläisten asumistoiveet etnisen segregaatiokehityksen valossa?* Helsingin yliopisto: väitöskirja.
- Dhalmann, Hanna. 2013. "Explaining Ethnic Residential Preferences—The Case of Somalis and Russians in the Helsinki Metropolitan Area.” *Housing Studies* 28, 389–408. <https://doi.org/10.1080/02673037.2013.759178>
- Durkheim, Émile ja Marcel Mauss. 2017 [1903]. *De quelques formes primitives de classification: contribution à l'étude des représentations collectives*. Presses Universitaires de France, Paris.
- Duyvendak, Jan Willem 2011. *The politics of home: belonging and nostalgia in Western Europe and the United States*. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York.
- Favell, Adrian. 1998. *Philosophies of integration: immigration and the idea of citizenship in France and Britain, Migration, minorities, and citizenship*. St. Martin's Press in association with Centre for Research in Ethnic Relations, University of Warwick, New York, N.Y.
- Haapajarvi, Linda ja Lotta Junnilainen. 2013. *Media synnyttää "ongelmalähiöitä."* Yhteiskuntalogiikka. URL <https://blogi.yplehti.fi/media-synnyttaa-ongelmalahioita/>
- Haapajarvi, Linda. 2019. "Le café des mères et l'atelier des femmes: Une comparaison franco-finlandaise des politiques d'intégration des femmes immigrées « par le local »." *Lien social et Politiques* 249–271. <https://doi.org/10.7202/1066093ar>
- Hall, Peter. A. ja Michèle Lamont. (Toim.), 2009. *Successful societies: how institutions and culture affect health*. Cambridge University Press, New York.
- Huttunen, Laura ja Marko Juntunen. 2018. "Suburban encounters: super-diversity, diasporic relationality and everyday practices in the Nordic context.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 1–18. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1531695>
- Intke-Hernández, Minna ja Gunilla Holm. 2015. "Migrant Stay-At-Home Mothers Learning to Eat and Live the Finnish Way.” *Nordic Journal of Migration Research* 5, 75–82. <https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0012>
- Jaakkola, Magdalena. 2000. "Finnish attitudes towards immigrants in 1987-1999.” *Finnish Yearbook of Population Research*, 36, 129-161.
- Jaakkola, Magdalena. 2009. *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987-2007*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Jokinen, Arja ja Laura Huttunen, Anna Kulmala. 2004. *Puhua vastaan ja vaieta - Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja ja Kirsi Juhila, Eero Suoninen. 2018. *Kategoriat, kulttuuri & moraali — Johdatus kategoria-analyysiin*. Vastapaino, Tampere.
- Junnilainen, Lotta. 2019. *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta*. Vastapaino, Tampere.

- Keskinen, Suvi. 2016. "From welfare nationalism to welfare chauvinism: Economic rhetoric, the welfare state and changing asylum policies in Finland." *Critical Social Policy* 36, 352–370. <https://doi.org/10.1177/0261018315624170>
- Kettunen, Pauli. 2008. *Globalisaatio ja kansallinen me : kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere.
- Kortteinen, Matti ja Mari Vaattovaara. 2015. "Segregaation aika." *Yhteiskuntapolitiikka* 562–574.
- Lamont, Michèle. 2000. *The Dignity of Working Men: Morality and the Boundaries of Race, Class, and Immigration*. Russel Sage Foundation, New York.
- Lamont, Michèle ja Laurent Thévenot (Toim). 2000. *Rethinking comparative cultural sociology: repertoires of evaluation in France and the United States*. Cambridge cultural social studies. Cambridge University Press, Cambridge, UK ; New York.
- Lamont, Michèle ja Sada Aksartova. 2002. "Ordinary Cosmopolitanisms: Strategies for Bridging Racial Boundaries among Working-class Men." *Theory, Culture & Society* 19, 1–25. <https://doi.org/10.1177/0263276402019004001>
- Lamont, Michèle ja Molnár Virág. 2002. "The Study of Boundaries Across the Social Sciences." *Annual Review of Sociology* 28, 167–195.
- Leitzinger, Antero. 2008. *Ulkomaalaispolitiikka Suomessa 1812-1972*. East-West Books Helsinki, Helsinki.
- Lofland, Lyn. 1998. *The public realm: exploring the city's quintessential social territory, Communication and social order*. Aldine de Gruyter, Hawthorne, N.Y.
- Luhtakallio, Eeva. 2012. *Practicing democracy local activism and politics in France and Finland*. Palgrave Macmillan, New York.
- Luhtakallio, Eeva ja Maria Mustranta. 2017. *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Into, Helsinki.
- Miles, Robert. 1994. *Rasismi*. Vastapaino, Tampere.
- Nordberg, Camilla. 2015. "Invisibilised Visions." *Nordic Journal of Migration Research* 5, 67–74. <https://doi.org/10.1515/njmr-2015-0011>
- Ojala, Karoliina. 2018. "Erojen yhdenentekevyydestä jokapäiväiseen rasismiin Monikulttuurisia kohtaamisia Helsingin lähiössä". *Alue ja ympäristö*, 47 (1), 17-30.
- Paugam, Serge; Bruno Cousin, Camila Giorgetti, Jules Naudet. 2017. *Ce que les riches pensent des pauvres*. Éditions du Seuil, Paris.
- Rastas, Anna. 2013. "Nimeämisen politiikka ja rasismien rajaamat sosiaaliset suhteet." Teoksessa *Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto, toim*. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino, 153–175.
- Rastas, Anna. 2019. "The emergence of race as a social category in Northern Europe." Teoksessa *Relating Worlds of Racism: Dehumanization, Belonging and the Normativity of European Whiteness, toim. Philomena Essed, Karen Farquharson*, toimittaneet Kathryn Pillay & Elisa Joy White. Cham: Palgrave Macmillan, 357–381.
- Rastas, Anna ja Poelman, S., 2021 (tulossa). "Suomalaisen sosiologian värisokea piste." *Sociologia* 58:1.
- Saukkonen, Pasi. 2013. *Erilaisuuksien Suomi: vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Gaudeamus, Helsinki.

- Sennett, Richard. 1978. *The Fall of the Public Man*. Vintage Books, New York.
- Skeggs, Beverly. 1997. "Formations of class and gender: becoming respectable." *Theory, culture & society*. Sage, London ; Thousand Oaks, Calif.
- Skovgaard Nielsen, Rikke ja Emma Holmqvist, Hanna Dhalmann, Susanne Søholt. 2015. "The Interaction of Local Context and Cultural Background: Somalis' Perceived Possibilities in Nordic Capitals' Housing Markets." *Housing Studies* 30, 433–452.
<https://doi.org/10.1080/02673037.2014.973386>
- Sotkasiira, Tiina ja Ville-Samuli Haverinen. 2016. "Battling for citizenship." *Nordic Journal of Migration Research* 6, 115–123. <https://doi.org/10.1515/njmr-2016-0014>
- Swidler, Ann. 1986. "Culture in Action: Symbols and Strategies." *American Journal of Sociology* 51, 273–286.
- Tervonen, Miika 2014. "Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta." teoksessa I. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, pp. 137–162.
- Vaattovaara, Mari ja Matti Kortteinen. 2003. "Beyond Polarisation versus Professionalisation? A Case Study of the Development of the Helsinki Region, Finland." *Urban Studies* 40, 2127–2145.
<https://doi.org/10.1080/0042098032000123213>
- Vaattovaara, Mari ja Anssi Joutsiniemi, Matti Kortteinen, Mats Stjernberg, Teemu Kemppainen. 2018. "Experience of a Preventive Experiment: Spatial Social Mixing in Post-World War II Housing Estates in Helsinki, Finland" teoksessa *Housing Estates in Europe. Poverty, Ethnic Segregation and Policy Challenges*, Bibliotheca Historica. Springer, pp. 215–240.
- Vilkama, Katja. 2011. *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? : Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla*. Helsingin yliopisto, väitöskirja.
- Vilkama, Katja ja Mari Vaattovaara, Hanna Dhalmann. 2013. "Kantaväestön pakoa? Miksi maahanmuuttajakeskittymistä muutetaan pois?" *Yhteiskuntapolitiikka* 485–497.
- Vilkama, Katja ja Mari Vaattovaara. 2015. "Keskiluokka kuin kotonaan? Kokemuksia sosioekonomisesti heikoimmilla alueilla asumisesta pääkaupunkiseudulla." *Yhteiskuntapolitiikka* 80, 207–220.
- Watt, Paul. 2006. "Respectability, Roughness and 'Race': Neighbourhood Place Images and the Making of Working-Class Social Distinctions in London." *International Journal of Urban and Regional Research* 30, 776–797. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2006.00688.x>
- Weber, Max. 1978 [1922]. *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. University of California Press, Berkeley.
- Wimmer, Andreas. 2004. "Does ethnicity matter? Everyday group formation in three Swiss immigrant neighbourhoods." *Ethnic and Racial Studies* 27, 1–36.
- Wimmer, Andreas. 2008. *Elementary strategies of ethnic boundary making*. *Ethnic and Racial Studies* 31, 1025–1055.
- Wimmer, Andreas. 2013. *Ethnic boundary making: institutions, power, networks*. Oxford studies in culture and politics. Oxford University Press, New York.